

<https://rpil.ui.ac.ir/?lang=fa>

Textual Criticism of Persian Literature

E-ISSN: 2476-3268

Document Type: Research Paper

Vol. 18, Issue 2, No. 70, 2026

Received: 15/11/2025

Accepted: 14/01/2026

The Necessity for the Introduction of a New Critical Edition of ‘Awfī’s *Lubāb al-Albāb*

Hadi Bidaki

Assistant Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Foreign Languages, University of Mazandaran, Babolsar, Iran
h.bidaki@umz.ac.ir

Abstract

Lubāb al-Albāb, written by Muḥammad ‘Awfī around 618 AH, is the earliest extant Persian tazkira in the history of Persian literature. Despite its fundamental importance, the text has never been edited and published according to modern principles of critical scholarship. The first printed edition, prepared by Edward G. Browne, was not based on a rigorous editorial methodology, and all subsequent editions have relied almost entirely on Browne’s text. As a result, numerous textual errors, omissions, and conjectural interventions have been transmitted from manuscript to print and from one edition to another. In many cases, incorrect manuscript readings entered the printed tradition; in others, earlier editors misread correct manuscript forms or introduced personal conjectures without sufficient justification or reference to auxiliary sources. These practices have led the received text of *Lubāb al-Albāb* to diverge significantly from what ‘Awfī originally wrote. The present study argues for the necessity of a new critical edition based primarily on the newly identified Lucknow manuscript, in systematic comparison with the Berlin and Manchester manuscripts. In addition, later tazkiras such as *Bazm-ārāy* and *‘Arafāt al-‘Ashiqīn*, which contain extensive transcriptions from *Lubāb al-Albāb*, are employed as auxiliary witnesses for reconstructing corrupted or missing passages.

Keywords: *Lubab ul-Albab*, ‘Awfī, Correction, Tazkira.

Introduction

Poetic tazkiras occupy a central position in the history of Persian literary historiography. A significant portion of what is known about classical Persian poets, their works, and their cultural contexts is derived from these biographical anthologies. Moreover, the millennium-long tradition of tazkira-writing reflects the vitality of a literary genre that maintained a continuous dialogue with Persian literary culture and its producers. Among all Persian tazkiras, *Lubāb al-Albāb* holds a unique status as the earliest surviving example. Written in two volumes by Muḥammad ‘Awfī in 618 AH, it introduces 313 poets: 145 in the first volume and 168 in the second. The first volume focuses on poets for whom poetry was a secondary activity, whereas the second deals with professional poets who often possessed complete *divāns*.

Although *Lubāb al-Albāb* has been printed at least five times and reprinted frequently, none of these editions can be considered a true critical edition. The earliest print was produced by Edward G. Browne in 1903–1906, followed by Sa‘īd Nafīsī’s edition in 1335 SH. All later prints are essentially reproductions or hybrid combinations of these two editions, without direct recourse to manuscripts or transparent editorial principles.

*Corresponding author

2476-3268© The Author(s). Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).

10.22108/rpil.2026.147434.2526

Materials and Methods

The present study is based on a comparative analysis of the existing printed editions and the three known manuscripts of *Lubāb al-Albāb*, in conjunction with later tazkiras such as *Bazm-ārāy* and *ʿArafāt al-ʿAshiqīn*, which function as partial transcriptions of ʿAwfī's work. Selected textual samples from the printed editions were systematically compared with the newly discovered Lucknow manuscript and with secondary sources in order to identify inherited errors, omissions, distortions, and conjectural interventions. This method allows for an objective evaluation of the editorial practices of previous editors and demonstrates the necessity of a new critical edition.

Research Findings

At present, only three manuscripts of *Lubāb al-Albāb* are known to exist:

1. Manuscript M.70.T (45671), Tagore Library, Lucknow University, India (microfilm no. 1414, Central Library of Tehran University);
2. Manuscript Sprenger 318, National Library of Berlin;
3. Manuscript 308, John Rylands Library, University of Manchester.

Browne based his edition solely on the Berlin and Manchester manuscripts and had no access to the Lucknow copy. The newly discovered Lucknow manuscript now serves as the primary base of the present critical project, in systematic comparison with the other two manuscripts and relevant tazkiras.

Browne's editorial method is a mixture of eclectic and conjectural correction. He frequently supplied missing or doubtful readings through analogy and personal judgment, sometimes drawing on *Majmaʿ al-Fuṣṣḥā* by Riḍā-Qulī Khān Hidāyat. Large portions of his first volume rely exclusively on the Berlin manuscript, without collating the Manchester copy. Moreover, he failed to record variant readings, making it impossible to trace his deviations from the base manuscript.

Nafīsī did not consult manuscripts at all and merely revised Browne's edition, introducing additional conjectures based on his own literary taste and auxiliary sources. These interventions were not systematically documented, forcing readers to compare editions manually.

The editions of Ṭāhā Hijāzī and ʿAlizādeh represent uncritical compilations of previous prints. Their hybrid nature renders it impossible to distinguish between manuscript evidence and editorial conjecture, thus depriving researchers of a reliable textual basis.

Discussion of Results and Conclusion

Despite its foundational importance in Persian literary history, *Lubāb al-Albāb* has never received a scientifically sound critical edition. All previous editions suffer from methodological weaknesses, including uncontrolled eclecticism, analogical reconstruction, undocumented conjectures, and the absence of auxiliary witnesses.

The necessity of a new critical edition can be summarized as follows:

1. Numerous textual errors originating in the Manchester manuscript entered Browne's edition and were subsequently transmitted to all later prints.
2. Many passages in the manuscripts contain omissions and distortions that earlier editors failed to resolve effectively.
3. Correct manuscript readings were frequently misread, particularly in Browne's edition, and these errors became canonical in later prints.
4. Browne introduced conjectural interventions without sufficient justification, and later editors compounded these interventions with further uncritical additions.
5. None of the previous editors systematically used auxiliary sources such as *Bazm-ārāy* and *ʿArafāt al-ʿAshiqīn*, despite their clear value for textual reconstruction.
6. Browne incorporated marginal notes from the Manchester manuscript—often written by later hands—into the main text, thereby mistaking secondary material for ʿAwfī's original composition.

In light of these issues, a new critical edition based on the Lucknow manuscript and supported by comprehensive manuscript collation and auxiliary sources is not merely desirable but methodologically essential for restoring *Lubāb al-Albāb* to a form that approximates its original authorial state.

متن‌شناسی ادب فارسی

سال هجدهم، شماره دوم (پیاپی ۷۰)، ۱۴۰۵، ص ۸۳-۹۹

تاریخ وصول: ۱۴۰۴/۸/۲۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۲۴

مقاله پژوهشی

ضرورت و معرفی تصحیح تازه تذکره لباب‌الالباب عوفی

هادی بیدکی* , استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی، دانشگاه مازندران، بابل‌سر، ایران
h.bidaki@umz.ac.ir

چکیده

لباب‌الالباب نخستین تذکره موجود در تاریخ ادبیات فارسی است که محمد عوفی آن را در پیرامون سال ۶۱۸ق تألیف کرده و با وجود اینکه چند بار چاپ و بازچاپ شده، متن آن هنوز به صورت علمی و انتقادی تصحیح و منتشر نشده است؛ به طوری که چاپ اول آن یعنی تصحیح ادوارد برون بر روش درستی از تصحیح استوار نیست و اساس چاپ‌های بعدی نیز فقط چاپ برون است؛ بنابراین، اشتباهات و نواقص متعدد هرکدام از چاپ‌ها تصحیح تازه و علمی آن را دوچندان می‌کند؛ زیرا هم برخی از ضبط‌های مغلوط نسخه‌ها به چاپ‌های قبلی نفوذ کرده است و هم نسخه‌ها افتادگی و ضبط‌های مخدوشی دارند که تصحیح قیاسی مصححان در مواجهه با آنها کارساز نبوده است. صاحبان چاپ‌های پیشین نیز گاه برخی از ضبط‌های درست نسخه‌ها را بد خوانده‌اند و گاه به جای استفاده از منابع کمکی، دخل و تصرفات ذوقی و حدسی خود یا حواشی ناموجه نسخه‌ها را به متن نفوذ داده‌اند. همه این موارد باعث شده متن لباب‌الالباب از آنچه عوفی نوشته است، دور شود؛ در عوض تصحیح ما براساس نسخه نویافته لکنو و مقابله آن با دو نسخه برلین و منچستر صورت گرفته است و در کنار این سه نسخه از تذکره‌ها- مثل بزم‌آرای و عرفات العاشقین که حکم رونویس لباب‌الالباب را دارند- و منابع فرعی دیگری هم برای ضبط‌های مغلوط و افتادگی‌های نسخه‌ها استفاده شده است.

واژه‌های کلیدی

لباب‌الالباب، عوفی، تصحیح، تذکره.

* مسؤول مکاتبات

2476-3268© The Author(s). Published by University of Isfahan
This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).

10.22108/rpl.2026.147434.2526

۱- مقدمه

تذکره‌های شاعران صورت ابتدایی تاریخ ادبیات به شمار می‌روند و مورخان ادبی درواقع روش تذکره‌نویسان را به شکلی نوین ادامه داده‌اند؛ بنابراین تذکره‌نگاری در تاریخ متون مکتوب اهمیت خاصی دارد؛ زیرا هم محتوای بخش عظیمی از تاریخ ادبیات برگرفته از تذکره‌هاست و هم سنت هزارساله تذکره‌نویسی دال بر پویایی ژانر کهن و دامنه‌دار تذکره در طول تاریخ است که ارتباط مستقیمی هم با ادبیات و ادیبان دارد.

اگر از تذکره‌های ناموجود و آثار شبه‌تذکره که فقط بخش اندکی از آنها درباره شاعران است، صرف‌نظر شود، لب‌الب/الالباب نخستین تذکره موجود فارسی به حساب می‌آید که محمد عوفی آن را در حدود سال ۶۱۸ق تألیف کرده و بر مبنای روش تذکره‌نگاری عربی اما برخلاف محتوای آنها به معرفی شاعران فارسی‌سرا پرداخته است. عوفی تذکره خود را در دو جلد تنظیم کرده که محتوای آن علاوه بر مقدمه و خاتمه، مشتمل بر دوازده باب است. جلد اول شامل باب‌های اول تا هفتم و جلد دوم مشتمل بر باب‌های هشتم تا دوازدهم است. از بین ابواب دوازده‌گانه، مطالب هر کدام از باب‌های هفتم، دهم و یازدهم در چهار فصل تقسیم شده است. به‌طور کلی عوفی در جلد اول شاعران نامقرری را معرفی کرده که شاعری برایشان حالت تفریح و تفنن داشته و اشعار آنها نامدوّن و پراکنده بوده است؛ اما در جلد دوم به معرفی شاعران مسلّمی پرداخته که شاعری پیشه اصلی آنها بوده و اغلبشان دیوان اشعار داشته‌اند؛ بنابراین در جلد اول ۱۴۵ شاعر و در جلد دوم ۱۶۸ شاعر و در مجموع، ۳۱۳ شاعر را معرفی کرده است.

جلد اول: مقدمه‌الکتاب؛ باب اول در فضیلت شعر و شاعری؛ باب دوم در معنی شعر از طریق لغت؛ باب سوم در معنی آنکه اول شعر که گفت؛ باب چهارم در معنی آنکه اول کس شعر پارسی که گفت؛ باب پنجم در لطایف اشعار ملوک کبار و سلاطین نامدار (۲۷ نفر)؛ باب ششم در لطایف اشعار وزرای عالی‌رتبت و صدور سامی‌منزلت (۴۳ نفر)؛ باب هفتم در ذکر صدور، علما، ائمه، فضلا و مشایخ (۷۵ نفر) مشتمل بر فصل اول در ذکر ائمه و علمای ماوراءالنهر و استادان صنعت (۱۳ نفر)، فصل دوم در ذکر فضلالی خراسان و نیمروز (۳۱ نفر) شامل فضلالی بلخ و مضافات آن (۷ نفر)، علمای مرو و مضافات آن (۵ نفر)، علمای نیشابور و مضافات آن (۱۲ نفر)، ائمه و علمای هرات و مضافات فراه و سیستان (۷ نفر)، فصل سوم در ذکر صدور و افاضل عراق (۹ نفر) و فصل چهارم در ذکر علمای جبال و غزنین و لوهور و توابع آن (۷ نفر).

جلد دوم: باب هشتم در ذکر شاعران عهد آل لیث، آل طاهر و آل سامان (۳۱ نفر)؛ باب نهم در ذکر شعرای عهد آل ناصر (۲۹ نفر: ۲۰ نفر با نام و نسب معلوم و ۹ نفر با نام و نسب نامعلوم)؛ باب دهم در ذکر شاعران آل سلجوق (۵۱ نفر) مشتمل بر فصل اول در ذکر شعرای خراسان (۲۱ نفر)، فصل دوم در ذکر شاعران ماوراءالنهر (۷ نفر)، فصل سوم در ذکر شعرای عراق و نواحی آن (۱۰ نفر) و فصل چهارم در ذکر شاعران غزنه و لوهور (۱۳ نفر)؛ باب یازدهم در ذکر شعرای معاصر بعد از عهد معزی و سنجری (۵۳ نفر) شامل فصل اول در ذکر شاعران خراسان (۲۳ نفر)، فصل دوم در ذکر شعرای ماوراءالنهر (۱۵ نفر)، فصل سوم در ذکر شاعران عراق و مضافات آن (۶ نفر) و فصل چهارم در ذکر فضلالی غزنین و لوهور (۹ نفر)؛ باب دوازدهم در ذکر صدور و افاضل منسوب به ممدوح عوفی (۴ نفر)؛ ختم‌الکتاب.

لباب‌الالباب تا کنون پنج بار چاپ و چند بار بازچاپ شده است: ادوارد برون^۱ نخستین کسی است که ابتدا جلد دوم را در سال ۱۹۰۳م، سپس جلد اول را در سال ۱۹۰۶م در انتشارات بریل لیدن چاپ کرده است؛ زیرا به عقیده او اولاً، بزرگ‌ترین شاعران در جلد دوم تذکره عوفی شده‌اند؛ ثانیاً، در حین استنساخ جلد اول، یکی از نسخه‌های خطی از دسترس او دور شده است. پس از برون، سعید نفیسی لباب‌الالباب را براساس همان چاپ برون بازبینی و پس از تغییراتی در سال ۱۳۳۵ش در چاپخانه اتحاد تهران چاپ کرده است. پس از چاپ برون و نفیسی، تمام چاپ‌های لباب‌الالباب یا براساس چاپ برون یا تلفیقی از هر دو چاپ برون و نفیسی بازچاپ شده است؛ چنانکه محمد رضانی متن چاپ برون را بعینه در سال ۱۳۶۱ش در انتشارات کتابفروشی فخر رازی بازچاپ کرده است؛ سپس طه حجازی و عزیزالله علیزاده هم تلفیقی از دو چاپ برون و نفیسی را به ترتیب در سال‌های ۱۳۸۹ش و ۱۳۹۱ش در انتشارات اساطیر و فردوس در تهران منتشر کرده‌اند.

نخستین کسی که نقدهایی را بر چاپ برون مطرح کرد، علامه محمد قزوینی بود که در دو بخش تعلیقات و غلطنامه در چاپ مذکور اضافه و چاپ شد؛ اما حسن وحید دستگردی بسیاری از تعلیقات قزوینی را نپذیرفت و نقدهای خود بر آن را بین سال‌های ۱۳۲۸-۱۳۳۶ش در شماره‌های ۴-۱۱ مجله ارمغان منتشر کرد تا اینکه سعید نفیسی چاپ برون را بازبینی و پس از تغییرات و افزودن تعلیقات مفصل به چاپ رساند. به تازگی هم دو مقاله درباره لباب‌الالباب منتشر شده که مشخصات آنها چنین است: ۱. «اندک یافته‌هایی از لباب‌الالباب عوفی» از سید محسن ناجی نصرآبادی ۲. «تصحیح چند لغزش در چاپ‌های لباب‌الالباب» از علی صفری آق‌قلعه. هر دو مقاله در مجموعه مقالاتی به نام مزدک‌نامه به ترتیب در سال‌های ۱۳۸۷ش و ۱۳۹۱ش چاپ شده است.

لباب‌الالباب جزو آثار مهم باقیمانده از عهد مغول است که اهمیت آن در تذکره‌نویسی و تاریخ ادبیات فارسی باعث شده است تا هم بسیاری از مؤلفان تذکره‌های عمومی مثل اوحدی بلیانی در عرفات العاشقین و امین احمد رازی در هفت/قلیم از محتوای آن استفاده کنند و هم مورخان ادبی بزرگی مانند ذبیح‌الله صفا در جلد اول و دوم تاریخ ادبیات در ایران از مطالب آن بهره ببرند. با وجود این، نویسنده این مقاله بر این باور است که این تذکره تا کنون به صورت علمی و انتقادی تصحیح نشده است؛ بنابراین متن آن را بار دیگر تصحیح کرده و ضرورت و اهمیت این تصحیح را در اینجا با ذکر مثال یادآور شده است. این تصحیح براساس نسخه نویافته لکنو صورت گرفته که در هیچ‌کدام از چاپ‌های قبلی استفاده نشده و متن آن با دو نسخه برلین و منچستر که برون در اختیار داشته، مقابله شده است. علاوه‌براین از تذکره‌هایی مثل بزم‌آرای^۲ و عرفات العاشقین- که حکم رونویس لباب‌الالباب را دارند- و منابع فرعی دیگر هم برای ضبط‌های مغلو و افتادگی‌های نسخه‌ها استفاده شده است.

۲- بحث و بررسی

خوشبختانه لزوم تجدید تصحیح متون ادبی در میان مصححان محقق معاصر محرز شده است؛ زیرا تحقیقات کامل و جامع در زمینه تاریخ زبان فارسی، فنون بلاغی، اسلوب نویسندگی و سبک‌های گونه‌گون و جمال‌شناسیک زبان و هم جهان‌بینی گذشتگان که جهان‌نگری معاصران و آیندگان را در ضمان دارد، میسر نمی‌شود مگر با تحقیق‌یافتن و به دست آوردن ضبط‌های مسلّم نگارش‌های گذشتگان (مایل هروی، ۱۳۷۹، ص. ۴۷۱).

1. Edward G. Browne

۲. نویسنده این مقاله تذکره بزم‌آرای را هم تصحیح کرده و به چاپ سپرده است.

لباب/الالباب یکی از همین آثاری است که با وجود اینکه چند بار چاپ شده است؛ اما نباید نسبت به تصحیح مجدد آن غفلت ورزید؛ به‌ویژه که چاپ‌های پیشین این تذکره مغلوط و ناقص است و اکنون نسخه‌های اصلی و ثانوی معتبری هم به دست آمده که ضرورت تصحیح دوباره آن را دوچندان کرده است؛ بنابراین برای اثبات این ضرورت به‌ناچار باید به نسخه‌شناسی و بررسی چاپ‌های قبلی لباب/الالباب پرداخت، ضمن اینکه در همان حین تصحیح تازه آن هم معرفی خواهد شد:

۱-۲- نسخه‌شناسی لباب‌الالباب

باوجود اهمیت لباب/الالباب تا کنون فقط سه نسخه خطی از آن در کتابخانه‌های جهان شناسایی و فهرست شده است که عبارتند از:

الف. میکروفیلم شماره ۱۴۱۴ محفوظ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران: این میکروفیلم برگرفته از نسخه خطی شماره M. 70 T (۴۵۶۷۱) در کتابخانه تاگور دانشگاه لکنو هند است که ۳۰۸ برگ و هر صفحه ۲۱ سطر دارد. خط نسخه نسخ است و آغاز و انجام آن افتادگی دارد (دانش‌پژوه، ۱۳۴۸، ج. ۱/۱۷۳-۱۷۴)؛ بنابراین نام کاتب و تاریخ کتابت آن معلوم نیست؛ اما به نظر می‌رسد که در قرن‌های ۱۰-۱۱ ق کتابت شده است. متن موجود چنین شروع شده: «و نقاش چابک‌دست صبا بی وسیت خامه و پرگار بر کار ... به اظهار می‌رسانید. شعاع آفتاب از تخوم زمین نجوم نبات شکرین ...» و چنین تمام شده است: «زمانه را ز یسار تو باد جمله یسار/...- ز خلق بر تو ثنا باد و از .../ ز بخت بر تو تو دعا باد و ... رب العا».

نسخه ویژگی خاص کتاب‌آرایی ندارد؛ جز اینکه متن صفحات آن داخل جدولی چندلایه کتابت شده و عنوان هر سرگذشت با خطوط دولایه افقی از سرگذشت قبلی و بعدی متمایز شده و گاهی متن نظم هم از نثر با این روش تفکیک شده است. متأسفانه هم صفحه اول و صفحات آخر نسخه به مرور زمان مخدوش و ناخوانا شده و هم کیفیت عکس‌برداری سیاه و سفید آن چندان نامطلوب است که بخش‌های رطوبت‌دیده صفحات در تصاویر سیاه و ناخوانا شده است. صفحه اول نسخه نونویس است و بخش‌های بیاض‌مانده صفحات آخر هم با همان خط نونویس به نسخه اضافه شده است.

ب. نسخه خطی Sprenger 318 (ردیف ۶۳۷) محفوظ در کتابخانه سلطنتی/ملی برلین: این نسخه ۱۷۸ برگ و هر صفحه آن ۲۰ سطر دارد. خط نسخه نستعلیق و اندازه آن ۱۷*۲۶.۵ سانتی‌متر است. آغاز و انجام و صفحاتی از میان نسخه افتادگی دارد (Pertsch, 1888, p. 596-597)؛ بنابراین نام کاتب و تاریخ کتابت معلوم نیست؛ اما به نظر می‌رسد که در قرن ۱۱ ق کتابت شده است. متن موجود چنین شروع شده: «مصون باد و ترازوی این اقبال از چشمه کردن زوال مأمون داری ترازو را هم عین خوانند ...» و چنین تمام شده است: «پیش از این لطایف ابیات و استماع نیفتاده است بر این قدر ختم افتاد. فصل در ذکر شعرای عراق و مضافات آن الحکیم ان الکامل نظامی الکنجه نظامی گنجه که گنج فضایل». نسخه ویژگی خاص کتاب‌آرایی ندارد، جز اینکه عنوان سرگذشت‌ها همراه با کلمات تمایزدهنده نظم و نثر با رنگ سرخ کتابت شده است.

این نسخه ابتدا در کتابخانه سلطنتی پادشاهان اود محفوظ بوده و اشپرنگر^۱ آن را به شماره ۱ فهرست و معرفی کرده است (Sprenger, 1854, p. 1-6)؛ سپس آن را به مجموعه خطی خود افزوده و به شماره ۳۱۸ فهرست کرده (Sprenger, 1857, p. 22) و بعدها آن را به کتابخانه برلین داده است؛ زیرا هم برچسب فهرست کتابخانه اشپرنگر به ابتدای صفحه اول نسخه برلین ملحق شده و هم افتادگی‌های نسخه اود با نسخه برلین به‌ویژه در افتادگی سرگذشت نظامی گنجوی یکسان است.

ج. نسخه شماره ۳۰۸ محفوظ در کتابخانه جان رایلندز^۲ دانشگاه منچستر: ابتدا جان باردو الیوت^۳ این نسخه را از هند خریده و مدتی به ناتانیل بلاند^۴ داده است، سپس همراه با بقیه نسخه‌های بلاند به الکساندر لیندسی^۵ فروخته شده و پس از مدتی انریکتا رایلندز^۶ آن را خریده و به کتابخانه جان رایلندز افزوده است. کرنی^۷ وقتی نسخه را در اختیار داشته، آن را همراه با بقیه نسخه‌های لیندسی به‌اختصار فهرست کرده و کتابت آن را حدود ۱۷۰۰م و اندازه آن را ۲۴۸*۱۶۳ میلیمتر دانسته است (Kerney, 1897, p. 124). متن این نسخه ۶۰۹ صفحه و هر صفحه آن ۱۹ سطر دارد. نام کاتب و تاریخ کتابت ندارد؛ اما به نظر می‌رسد با خط نستعلیق در قرن ۱۲ق کتابت شده است. نسخه چنین شروع شده: «در توحید که از صدف معرفتش جوهریان فصاحت کردند حاصل اعتراف بلغا آن بودی که قوله تعالی» و چنین تمام شده است: «زمانه را از یسار تو باد جمله یسار/ سپهر را به یمین تو باد جمله یمین- ز خلق بر تو ثنا باد و از فلک احسنت/ ز بخت بر تو دعا باد و از ملک آمین. رب العالمین».

صفحه اول نسخه آراسته به کتیبه و سرلوحی مذهب و منقش به سبک کاتبان هند است. متن تذکره داخل جدولی دو لایه دورنگ تنظیم و عنوان سرگذشت‌ها و کلمات تمایزدهنده نظم و نثر به رنگ سرخ کتابت شده است. هر سه نسخه لباب‌الالباب در حین یا پس از کتابت بازبینی و اصلاحاتی به حاشیه صفحات هرکدام افزوده شده است. از آنجاکه ضبط‌های دو نسخه برلین و منچستر با یکدیگر شباهت دارد، به نظر می‌رسد این دو نسخه از یک خانواده‌اند؛ اما نسخه منچستر بر نسخه برلین برتری دارد، زیرا بعداً با نسخه دیگری مقابله و ضبط‌های مغلو و افتاده آن اصلاح و تکمیل شده است. نسخه لکنو شباهت کمتری با دو نسخه برلین و منچستر دارد و اضافات موجود در آن نشان می‌دهد که نسخه مأخوذ آن با دو نسخه مذکور متفاوت بوده است.

۲-۲- روش چاپ‌ها

- چاپ برون: برون در چاپ خود از دو نسخه برلین و منچستر بهره برده و در جلد دوم تذکره از مجمع الفصحای هدایت نیز استفاده کرده است. او به روش تصحیح خود اشاره صریحی نکرده است؛ اما طبق توصیف او از ماجرای دستیابی به نسخه‌های خطی لباب‌الالباب و اختلاف نسخه‌بدل‌ها در جلد دوم می‌توان چنین استباط کرد که شیوه تصحیح او مخلوطی از التقاطی و قیاسی است:

1. A. Sprenger
2. John Rylands
3. John Bardoe Elliott
4. Nathaniel Bland
5. Alexander Lindsay
6. Enriqueta Rylands
7. Kerney

بسیاری از مطالب متن مربوط و مطابق است فقط با نسخه‌ی الیوت [منچستر]. بعضی از این موارد باوجود هرگونه مساعی مبذوله از طرف من کاملاً مبهم باقی مانده است؛ چنانکه مکرر ناگزیر شده‌ام عبارات و اشعاری که ظاهراً مغلوط و ناقص بوده به طبع رسانم، در جاهایی که امکان داشته و ضرورت ایجاب می‌کرده است، به تصحیح قیاسی متن مطابق معلومات خود پرداخته‌ام و در صورت عدم توفیق با دیگر دانشمندان به مشورت اقدام کرده‌ام (عوفی، ۱۳۶۱، ص. ۱۰).

بنابراین، اولاً برون از جلد اول صفحات ۱-۱۳۰ نسخه‌ی منچستر را اساس قرار داده و آن را با نسخه‌ی برلین هم مقابله کرده است، سپس نسخه‌ی منچستر مدتی از دور از دسترس او بوده است؛ بنابراین دنباله‌ی جلد اول تا ابتدای جلد دوم را فقط براساس نسخه‌ی برلین تصحیح کرده و از صفحات ۱۳۰-۲۶۵ نسخه‌ی منچستر بهره نبرده است: تمام آن را رونویسی کرده‌ام، فقط صفحات ۱۲۹-۳۶۵ باقی مانده بود، یعنی تمامی بخش دوم و نیمه‌ی بخش نخست استکتاب شده بود ... بدین طریق اینک رونویس کامل متن لباب/الالباب در اختیار من است، ولی قسمت اخیر بخش نخست [صفحات ۱۲۹-۲۶۵ نسخه‌ی منچستر] نیازمند مقابله با نسخه‌ی الیوت [منچستر] است (عوفی، ۱۳۶۱، ص. ۸-۹).

علاوه‌براین برخی از صفحات هر دو نسخه‌ی منچستر و برلین افتادگی‌هایی دارد که طبیعتاً تصحیح برون براساس یکی از نسخه‌ها انجام شده است؛ مثل نسخه‌ی برلین که صفحاتی از آغاز و اوایل متن افتادگی دارد: «هم آغاز و هم پایان کتاب ناقص است و دارای ضایعات زیادی است که در بعضی موارد بسیاری از صفحات را آسیب رسانده است» (عوفی، ۱۳۶۱، ص. ۹).

ثانیاً، برون بسیاری از ضبط‌های مشکوک، مغلوط و افتاده را قیاسی اصلاح و تکمیل کرده است و به نظر می‌رسد گاهی از مجمع الفصحای رضاقلی‌خان هدایت هم در این کار استفاده کرده است؛ زیرا با علامه قزوینی بر این باور بوده‌اند که هدایت زمان تألیف مجمع الفصحا نسخه‌ای از لباب/الالباب را در اختیار داشته است: یگانه وسیله‌ی دیگر که کمک در کار من بود، کتاب مجمع الفصحای رضاقلی‌خان هدایت بود ... من اشتیاق داشتم که بتوانم تحقیق کنم بر سر نسخه‌ای از لباب/الالباب عوفی که از قرار معلوم مؤلف مجمع الفصحا در اختیار خود داشته، چه آمده است ... لذا استعانت از آن گاهگاهی صورت گرفته است (عوفی، ۱۳۶۱، ص. ۱۰).

درحالی‌که هدایت از نسخه‌ای از عرفات العاشقین استفاده کرده که بخش مقدمین آن برگرفته از لباب/الالباب است. علاوه‌براین برون اختلافات دو نسخه‌ی منچستر و برلین را در جلد اول ثبت نکرده است و دقیقاً معلوم نیست که در کدام ضبط‌ها از نسخه‌ی اساس خود عدول کرده است؛ به‌طوری‌که مخاطب مجبور است برای همه یا برخی از ضبط‌های مبهم و تأمل‌برانگیز چاپ او را با دو نسخه‌ی مذکور مقابله کند تا متوجه ضبط مختار شود؛ البته برون اختلافات دو نسخه‌ی منچستر و برلین و مجمع الفصحا را در انتهای جلد دوم ذکر کرده است؛ اما در آنجا هم معلوم نیست که ضبط مختار دقیقاً از کدام نسخه است.

- چاپ نفیسی: نفیسی در چاپ خود از هیچ نسخه‌ی خطی استفاده نکرده است؛ بلکه همان چاپ برون را بازبینی و با اصلاحات و اضافات قیاسی متکی بر مجمع الفصحا و ذوق خود چاپ کرده است:

قهرآ در چاپ این کتاب چاره جز این نبود که همان چاپ سابق را زمینه قرار دهم و خطاهای بسیار فاحشی را که در کتابت و شاید هم در نسخه‌برداری و چاپ پیدا شده بود، به مسئولیت خود و به قرائن و سوابقی که از شعر فارسی و زبانانیاکان خود داریم، اصلاح کنم ... راهنمای من نیز در تصحیح این کتاب همین بود و بس ... تقریباً در هر صحیفه‌ای از این نادرستی‌ها بوده است که به خویشتن اجازه اصلاح آن را داده‌ام (عوفی، ۱۳۳۵، ص. سه).

البته نفیسی تمام اصلاحات و اضافات خود را مشخص نکرده و فقط به برخی از آنها در پاورقی‌ها یا تعلیقات اشاره کرده است:

اگر بخواهم دلیل اصلاحاتی را که در متن کتاب به همین دستاویز کرده‌ام، بیاورم، رشته سخن بسیار دراز می‌شود. .. تنها برخی از اصلاحات مهم را که ممکن بود حاجت به توضیح داده باشد، در حواشی و تعلیقات ... یادآوری کرده‌ام (عوفی، ۱۳۳۵، ص. سه).

بنابراین مخاطب برای ردیابی تفاوت ضبط‌های چاپ نفیسی با چاپ برون مجبور است که متن هر دو چاپ را با هم مقابله کند:

کسانی که این چاپ را با چاپ سابق بسنجند، به چگونگی آن پی خواهند برد ... جای آن ندیدم که این گونه توضیحات را در پای صحایف بدهم و بر حجم کتاب و اتلاف وقت خوانندگان بیفزایم. ناچار تنها جایی که نسخه‌بدلی در سفینه‌ها و تذکره‌ها یافتم که چندان مخل معنی نبود، در پای صحیفه نقل کردم و آنچه را که به بازگو کردن و بازنویس کردن نمی‌ارزید، ترک کردم (عوفی، ۱۳۳۵، ص. سه - چهار).

البته بیشترین نسخه‌بدل‌های مذکور در چاپ نفیسی منقول از مجمع‌الفصحای هدایت است که برون هم از آن استفاده کرده بود؛ با این تفاوت که نفیسی در ثبت همان تعداد اندک نسخه‌بدل‌ها هم دقت کافی نداشته است؛ زیرا آنها را با علامت «خ ل» مشخص کرده و مخاطب هم به اشتباه تصور می‌کند منظور او خلاصه الاشعار است. - چاپ طه حجازی: این چاپ به نظر ناشر آن، تلفیقی از دو چاپ برون و نفیسی است که حجازی خطاهای دو چاپ مذکور را پیراسته و اصلاح کرده است:

برای نخستین بار تلفیقی از متن ویراسته ادوارد برون و متن ویراسته سعید نفیسی را در خود جای داده است ... آقای طه حجازی که با دقت و ممارست عالمانه بیرون از توصیفی که ویژه ایشان است، متن حاضر را ویراسته‌اند و از خطاها و لغزش‌ها تهی ساخته‌اند و اثر پاکیزه‌ای فراهم آورده‌اند که درخور مقام و اعتبار مؤلف آن باشد ... بی‌تردید حاصل کوشش‌های عالمانه ایشان بهره‌ای است که خوانندگان از این کتاب خواهند برد (عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۵-۶).

البته تلفیق دو چاپ برون و نفیسی در این چاپ اتفاقاً برعکس ادعای ناشر بسیار غیر علمی است و آن را بلااستفاده کرده است؛ زیرا ضبط‌های چاپ برون و نفیسی و اصلاحات حجازی به شکل متن واحدی درآمده است و برای مخاطب روشن نیست که ضبط‌ها برگرفته از چاپ برون، چاپ نفیسی یا اصلاح حجازی است و تنها راه تشخیص آن مقابله این چاپ با دو چاپ برون و نفیسی است.

- چاپ عزیزاده: تنها توضیح عزیزاده دربارهٔ این چاپ چنین است: «در چاپ حاضر نه‌تنها در متن *لباب‌الالباب* عوفی کاهشی صورت نگرفته، فهرست اعلام شامل اسامی اشخاص، اماکن جغرافیایی و کتاب‌ها نیز بدان اضافه گردیده است» (عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۱۸). عزیزاده طوری به فهرست اعلام چاپ خود اشاره کرده که گویی چاپ برون، نفیسی و حجازی فاقد این اعلام است و فقط چاپ او دارای آن است؛ درحالی‌که این اعلام در چاپ‌های قبلی هم وجود دارد. همچنین عزیزاده طوری فقط از چاپ برون یاد کرده که گویی بین چاپ برون و چاپ او چاپ نفیسی و حجازی انجام نشده است؛ اما ضبط‌هایی در چاپ او وجود دارد که برگرفته از چاپ نفیسی و حجازی است و به نظر می‌رسد که چاپ عزیزاده تلفیقی از سه چاپ برون، نفیسی و حجازی است و همان‌طور که دربارهٔ معایب تلفیق چاپ حجازی ذکر شد، این چاپ نیز برای محققان ریزبین بلااستفاده است.

- تصحیح ما: نویسندهٔ این مقاله که این تصحیح را در نوبت چاپ قرار داده، متن *لباب‌الالباب* را بر مبنای نسخهٔ لکنو- که در چاپ‌های قبلی استفاده نشده- و مقابلهٔ آن با دو نسخهٔ برلین و منچستر انجام داده است. همچنین در کنار سه نسخهٔ *لباب‌الالباب*، از چند تذکرهٔ قرن ۱۰-۱۱ق مثل *بزم‌آرای* و *عرفات العاشقین* هم که بسیاری از متن تذکرهٔ عوفی را رونویسی کرده‌اند، در مقام نسخهٔ کمکی استفاده کرده است. علاوه‌براین از منابع دیگری مثل تذکره‌های عربی، دواوین و منظومه‌های شعری نیز برای تصحیح ضبط‌های مغلو و افتاده بهره برده و جزئیات تمام ضبط‌های نسخه‌بدل‌ها در پاورقی ثبت کرده است.

تصحیح ما براساس نسخهٔ لکنو شامل اضافاتی است که در دو نسخهٔ برلین و منچستر و به تبع آن در چاپ‌های قبلی وجود ندارد. همچنین چاپ‌های قبلی ضبط‌های افتاده و مغلوئی دارند که در این تصحیح با استفاده از نسخهٔ لکنو و نسخه‌های کمکی تکمیل و اصلاح شده است.

۳-۲- متن چاپ‌ها

مهم‌ترین دلیلی که ضرورت تصحیح مجدد *لباب‌الالباب* را دوچندان می‌کند، وجود اشتباهات و نواقص متعدد در چاپ‌های قبلی است که بخشی از آنها از طریق ضبط‌های مغلو و نسخه‌های خطی به متن چاپ‌ها هم نفوذ کرده و مصححان قبلی نسبت به تصحیح آنها غفلت ورزیده‌اند؛ اما برخی دیگر دست‌آورد خود مصححان پیشین است که ضبط‌های درست نسخه‌های خطی را یا بد خوانده یا در آنها دخل و تصرف کرده‌اند. درواقع مصحح باید در تصحیح متن بسیار امانت‌دار و تمام تلاشش متمرکز بر این باشد که تصحیح او بیشترین شباهت را نسبت به متن مؤلف داشته باشد؛ امری که در چاپ‌های قبلی *لباب‌الالباب* اتفاقاً برعکس و متن آنها از اصل نوشتهٔ عوفی دورتر شده است. از آنجاکه شواهد اشتباهات و نواقص چاپ‌های قبلی فراوان است و این مقاله گنجایش ذکر تمامی آنها را ندارد، در اینجا فقط مقدمهٔ جلد اول *لباب‌الالباب* از تصحیح ما براساس نسخهٔ نویافتهٔ لکنو بررسی و ضبط‌های درست و کامل آن با سه نمونه از چاپ‌های قبلی مقایسه شده است:

۱-۲-۲- در نسخه‌های خطی *لباب‌الالباب* ضبط‌های نادرستی وجود دارد که بسیاری از آنها حاصل تصرفات کاتبان است و معنای موجهی از آنها برنمی‌آید؛ بیشتر این ضبط‌ها از نسخهٔ منچستر به چاپ بروان، سپس به چاپ‌های نفیسی، حجازی و عزیزاده راه یافته و با وجود اینکه مصححان پیشین برای اصلاح برخی از این ضبط‌ها تلاش کرده‌اند؛ اما تصحیحات ذوقی آنها مشکل متن را برطرف نکرده است، چنانکه برون اضافات خود

را در بیشتر مواقع همراه با قلاب به متن افزوده است؛ اما نفیسی قلاب‌ها را حذف و افزوده‌های برون را به متن نوشته عوفی افزوده و آنها را به جزئی از متن تذکره تبدیل کرده است؛ درحالی‌که طبق شواهد زیر، این ضبط‌های نادرست در تصحیح ما به‌درستی اصلاح و از تصحیح ذوقی هم پرهیز شده است:

- در تصحیح ما بلبل از گل می‌پرسد: «عهد حسن توست؛ چنین عهدی با او به اقامت نرسانی؟». ضبط «نرسانی» در نسخه منچستر و چاپ برون به «رسانی» تبدیل شده، اما وقتی جمله آخر را سؤالی بخوانیم، هر دو ضبط درست است؛ زیرا گل پاسخ سؤال بلبل را در ادامه چنین می‌دهد: «گل گفت: بر این ...»، اما از آنجاکه برون جمله مذکور را به صورت اخباری نوشته و معنا را مختل کرده است (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۲/۱)، علامه قزوینی در غلطنامه چاپ او ضبط ذوقی «جهد کن که» را در داخل قلاب به جمله مذکور افزوده است تا مشکل معنایی آن چنین حل شود: «[جهد کن که] چنین عهدی با او به اقامت رسانی» (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۳۶۴/۱). بعدها حجازی و عزیزاده هم ضبط قزوینی را با قلاب به متن افزوده‌اند (عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۴۸؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۰)، اما نفیسی اضافات قزوینی را بدون قلاب به متن اضافه کرده است (عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۲).

- در تصحیح ما در مدح ابی‌بکر اشعری چنین ذکر شده است: «در زیر آیینۀ آتش آب‌رنگ سپهر، گل اقبالی که بر چمن کمال بی زحمت خار نقصان جمال داده است ... ذات شریف و عنصر لطیف خداوند ... ابی‌بکر الاشعری است». ضبط «آتش آب‌رنگ سپهر، گل اقبالی» در نسخه منچستر و چاپ برون به «آتش آب رنگ سهی گل اقبالی» تبدیل شده و معنا را مختل کرده است (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۳/۱). نفیسی دلیل اختلال معنایی مذکور را افتادگی در جمله دانسته و برای حل آن «آب رنگ سهی» را به «آب‌رنگ سهی» تبدیل کرده و کلمه «صاحب» را هم به پیش از «اقبالی» چنین افزوده است: «آتش آب‌رنگ سهی گل ... [صاحب] اقبالی» (عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۳). بعدها حجازی و عزیزاده از ضبط برون پیروی و سعی کرده‌اند تا مشکل معنایی آن را با سرهم‌نویسی و حرکت‌گذاری کلمات حل کنند؛ چنانکه حجازی آن را «آتش آب‌رنگ سهی گل اقبالی» و عزیزاده هم «آتش آب‌رنگ سهی گل اقبالی» خوانده است (عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۴۹؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۱).

- در تصحیح ما در مدح همان ابی‌بکر اشعری چنین ذکر شده است: «تا دامن قیامت این چشمه نیک از چشم بد مصون باد و ترازوی این اقبال از چشم‌کردن زوال، مأمون». ضبط «چشم‌کردن» در نسخه منچستر و چاپ برون، نفیسی، حجازی و عزیزاده به «چشم گردان» تبدیل و باعث تعلیق معنایی شده است (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۵/۱؛ عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۵؛ عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۵۱؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۲)؛ با این تفاوت که حجازی و عزیزاده سعی کرده‌اند مشکل معنایی جمله را با حرکت‌گذاری کلمات چنین حل کنند: «چشم گردان».

۲-۲-۲- نسخه‌های لباب‌الالباب افتادگی و ضبط‌های مخدوشی هم دارند که به چاپ‌های قبلی هم راه یافته و تصحیحات قیاسی مصححان پیشین نیز برای حل آنها چندان کارساز نبوده است؛ چنانکه برون باز هم حدسیات خود را با قلاب به متن افزوده است؛ اما نفیسی قلاب‌ها را حذف و ضبط‌های ذوقی برون را به متن نوشته عوفی اضافه کرده است؛ درحالی‌که طبق شواهد زیر، این ضبط‌های افتاده و مخدوش در تصحیح ما براساس نسخه نویافته لکنو تکمیل شده و از تصحیح قیاسی هم پرهیز شده است:

- در تصحیح ما درباره فرارسیدن پاییز چنین ذکر شده است: «شاخه‌های شکوفه که سیم خام می‌انداختند، زر پخته پاشیدن آغازند». در نسخه منچستر ضبط «زر پخته پاشیدن» مخدوش است و برون آن را به شکل

«[پژمُر]یدن» بازسازی کرده (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۲/۱) و نفیسی، حجازی و علیزاده هم از او تبعیت کرده‌اند (عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۲؛ عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۴۹؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۰)؛ با این تفاوت که نفیسی این ضبط را بدون قلاب به متن افزوده است.

- در تصحیح ما ایام عدل ابی‌بکر اشعری چنین توصیف شده است: «عرصه دولت از صفرا و بیضای نقود معرفتش چون رسته صرّافان با سیم‌تر و زر خشک، روز اهل معانی به یمن همت عالی‌اش عید نوروز». در نسخه منچستر ضبط «رسته» مانند نسخه لکنو است؛ اما ضبط «اهل معانی» به «معانی» تبدیل شده است. برون «رسته» را به «رشته» و «اهل معانی» را به «معانی» تبدیل کرده است (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۴/۱)؛ اما قزوینی «معانی» را به «معالی» تغییر داده است (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۳۶۵/۱). نفیسی نیز «رشته» را به «رسته» و «معانی» را به «معالی» تبدیل کرده (عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۴) و حجازی و علیزاده از او پیروی کرده‌اند؛ با این تفاوت که دو نفر اخیر دو جمله مستقل «عرصه ... خشک» و «روز ... نوروز» را به هم چسبانده و به یک جمله تبدیل کرده‌اند: «عرصه ... زر خشک ... نوروز» (عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۵۰؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۱).

- در تصحیح ما عوفی خود را در برابر ابی‌بکر اشعری چنین توصیف کرده است: «خادم دعا و ناشر ثنا، محمد عوفی روی از همه جهان گردانیده و به همه جهان آورده است، یعنی ... صاحبقران جهان مکارم اخلاق ... به شرف دستبوس او از دستبوس خلاص یافته». نسخه منچستر ضبط «جهان» و «او از دستبوس» را ندارد و برون از نسخه برلین کمک گرفته است؛ اما «او از دستبوس» را «او از دست هوس» ثبت کرده است (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۸/۱). قزوینی ضبط «مجمع» را بین «جهان» و «مکارم» چنین افزوده است: «جهان [مجمع] مکارم» (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۳۶۶/۱) و نفیسی، حجازی و علیزاده هم از او تبعیت کرده‌اند (عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۸؛ عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۵۴؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۵)؛ با این تفاوت که نفیسی قلاب را هم از ضبط «مجمع» حذف کرده است.

۲-۲-۳- نسخه‌های لب‌اللباب/اللباب همیشه هم مغلو و ناقص نیستند؛ بلکه طبق شواهد زیر، ضبط‌های درستی نیز دارند که در چاپ‌های پیشین بد خوانده شده‌اند، به‌ویژه ضبط‌های درست نسخه منچستر که برون در خوانش آنها مرتکب بدخوانی شده و این خوانش نادرست او به چاپ‌های بعدی هم راه یافته است:

- در تصحیح ما عوفی ابی‌بکر اشعری را چنین توصیف کرده است: «اشرف بنی‌آدم الفارغ ذروه المجد و الکرم ... صاحب الرأی و الکفایات». دو ضبط «البارغ» و «الکفایات» در نسخه منچستر نیز به همین شکل ذکر شده است؛ اما برون و به تبع او نفیسی، حجازی و علیزاده آنها را به «البارع» و «الکمالات» تبدیل کرده‌اند (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۳/۱؛ عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۳؛ عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۴۹؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۱).

- در تصحیح ما گل خطاب به بلبل چنین می‌گوید: «اگر چند روزی در انجمن چمن به رنگ خود آب آتش ببردم، اما به عاقبت در مجلس کوره آتش آبم بخواهد برد». دو ضبط «انجمن» و «مجلس کوره» در نسخه منچستر نیز به همین شکل ذکر شده است؛ اما برون و به تبع او نفیسی، حجازی و علیزاده ضبط «انجمن» را به «صحن» تبدیل کرده‌اند (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۲/۱؛ عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۲؛ عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۴۸؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۰). برون ضبط «مجلس کوره» را هم به «مجلس کوره» تبدیل کرده است، سپس قزوینی و نفیسی هم آن را به «مجلس کوره» تغییر داده‌اند؛ اما حجازی و علیزاده «مجلس کوره» را به «مجلس کوره» تبدیل کرده‌اند.

- در تصحیح ما فرارسیدن فصل پاییز چنین توصیف شده است: «این ساعت در فصل خریف پیرگشتگان باغ خرفنامه عزل نامیه خواندن گیرند». ضبط «پیرگشتگان باغ خرفنامه عزل» در نسخه منچستر نیز به همین صورت ذکر شده است؛ اما برون و به تبع او حجازی و علیزاده آن را به «سرگشتگان باغ مُغَرَق نامۀ زوال» (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۲/۱؛ عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۴۹؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۰) و نفیسی به «سرگشتگان باغ فراق نامۀ زوال» تبدیل کرده‌اند (عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۲).

۴-۲-۲- برون علاوه بر بدخوانی ضبط‌های درست نسخه منچستر، تصرفات ذوقی و ناموجهی هم در متن لباب‌الالباب اعمال کرده که طبق شواهد زیر، این ضبط‌های حدسی و نامعتبر به چاپ‌های بعد از او نیز سرایت کرده است؛ درحالی که این ضبط‌های برساخته برون علاوه بر نسخه منچستر در نسخه نویافته لکنو هم به درستی ذکر شده است:

- در تصحیح ما چنین ذکر شده است: «فکرت زباندان به بیان بی عبارت با گل و بلبل گرم در گفتار شده». ضبط «به بیان بی عبارت» در نسخه منچستر نیز به همین شکل ذکر شده است؛ اما برون آن را به «بیان بی عبارت» و نفیسی به «بی عبارت بیان» تبدیل کرده است (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۱/۱؛ عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۱). حجازی و علیزاده هم از برون پیروی کرده‌اند؛ با این تفاوت که حجازی جمله مذکور را «فکرت زباندان بیان بی عبارت، با گل و بلبل گرم، در گفتار شده» و علیزاده «فکرت زباندان بیان بی عبارت، با گل و بلبل گرم، در گفتار شده» حرکت‌گذاری کرده‌اند تا بتوانند تعلیق معنایی آن را حل کنند (عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۴۸؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۱۹).

- در تصحیح ما در توصیف غنچه چنین ذکر شده است: «محفه خاتون گل که آن را غنچه خوانند». ضبط «غنچه» در نسخه منچستر نیز به همین صورت ذکر شده است؛ اما برون آن را به «خاتون» تبدیل کرده (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۲/۱) و قزوینی با علامت «؟» نسبت به این ضبط ابهام و تعجب نشان داده است (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۳۶۴/۱). نفیسی برای رفع این مشکل ضبط برون را به «خاتون [غنچه]» تغییر داده (عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۲) و درنهایت حجازی و علیزاده هم ضبط نفیسی را به «خاتون [چمن]» تبدیل کرده‌اند (عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۴۸؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۰).

- در تصحیح ما ابی‌بکر اشعری چنین توصیف شده است: «با کمال تحفظ او سراب طالب آب را غرور نتواند داد». ضبط «سراب طالب آب را» در نسخه منچستر نیز به همین شکل ذکر شده است؛ اما برون و به تبع او نفیسی، حجازی و علیزاده آن را به «سراب خالب آلت» تبدیل کرده‌اند (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۴/۱؛ عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۴؛ عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۵۰؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۱)؛ با این تفاوت که حجازی و علیزاده آن را چنین حرکت‌گذاری کرده‌اند: «سراب خالب آلت غرور».

۵-۲-۲- صاحبان چاپ‌های قبلی هرکدام به نحوی تصرفات و تصحیحات ذوقی خود را به متن لباب‌الالباب اضافه کرده‌اند؛ با این تفاوت که خوانش‌های برون لااقل براساس نسخه منچستر شکل گرفته است؛ اما نفیسی به هیچ نسخه‌ای از این تذکره دسترسی نداشته است؛ بنابراین هم از تصحیحات قیاسی برون پیروی کرده و هم طبق شواهد زیر، حدسیات تازه خود را به متن افزوده است. حجازی و علیزاده هم مثل نفیسی هیچ نسخه‌ای از لباب‌الالباب را در اختیار نداشته‌اند و چاپ آنها شامل همان تصحیحات قیاسی برون و نفیسی است که بعضاً خودشان هم حدسیاتی را به متن افزوده‌اند:

- در تصحیح ما ابی‌بکر اشعری چنین توصیف شده است: «منتهیان خطه غیبی در مکتب جلال او نوآموز». برون ضبط «منتهیان» را براساس نسخه منچستر به‌درستی خوانده (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۴/۱) و حجازی و علیزاده نیز را همان را بعینه ذکر کرده‌اند (عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۵۰؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۱)؛ اما نفیسی آن را به «منهیان» تبدیل کرده است (عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۴).

- در تصحیح ما فصل بهار چنین توصیف شده است: «شعاع آفتاب از تخوم زمین نجوم نبات شکرین را بر روی زمین می‌کشید و عروس گل در هودج زمردین غنچه قصد تماشای بستان و هوس نوای هزارستان می‌کرد». برون دو ضبط «زمین» و «بستان» را براساس نسخه منچستر به‌درستی خوانده (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۱/۱) و حجازی و علیزاده هم آنها را بعینه ذکر کرده‌اند (عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۴۷؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۱۹)؛ اما نفیسی «زمین» را به «بستان» و «بستان» را به «گلستان» تبدیل و ضبط «قصد» را هم حذف کرده است (عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۱).

- در تصحیح ما واکنش پیامبر^(ص) نسبت به شعر چنین ذکر شده است: «در آن دور همه خلق در دریای بی‌ساحل نظم غریق بودند. رسول، علیه‌السلام، درنگرید، گفت: دریا جای نهنگان نخوت‌طبیعت است؛ گرد آن دریا نگشت». برون ضبط «درنگرید» را براساس دو نسخه منچستر و برلین به‌درستی خوانده (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۷/۱) و حجازی و علیزاده هم آن را بعینه ذکر کرده‌اند (عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۵۳؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۴)، اما نفیسی «درنگرید» را به «گرد آن نگرید» تبدیل کرده است (عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۷).

۶-۲-۲- مصحح برای تصحیح برخی از متون که نسخه‌های خطی آنها مضبوط و معتبر نیست، گاه باید از منابع دیگری در مقام نسخه ثانوی استفاده کند. لباب‌الالباب نیز از جمله کتاب‌هایی است که برخی از ضبط‌های نسخه‌های خطی آن درست و معتبر نیست، اما استفاده از دو تذکره بزم‌آرای و عرفات‌العاشقین که مؤلفان آنها متن لباب‌الالباب را رونویسی کرده‌اند، در تصحیح ضبط‌های مشکوک و مغلوط تذکره عوفی بسیار مفید و لازم است. در هیچ‌کدام از چاپ‌های قبلی از دو تذکره مذکور استفاده نشده است، جز موارد معدودی که علامه قزوینی در تعلیقات خود به آنها اشاره کرده است؛ در حالی که در تصحیح ما طبق شواهد زیر، تمام متن لباب‌الالباب با این دو تذکره مقابله و ضبط‌های نادرست و ناقص نسخه‌ها با استفاده از آنها اصلاح شده تا از تصحیحات ذوقی نامعتبر که به چاپ برون و به تبع او چاپ نفیسی، حجازی و علیزاده راه یافته است، پرهیز شود:

- در تصحیح ما باد صبا چنین توصیف شده است: «نقاش چابک‌دست صبا بی وسیت خامه و پرگار بر کار گشته و بی مئونت شنگرف و زنگار، شکر به اظهار می‌رسانید». ضبط «بر کار گشته و بی مئونت شنگرف و زنگار شکر» برگرفته از بزم‌آرای است؛ زیرا این ضبط در نسخه لکنو مخدوش و از نسخه برلین افتاده است؛ اما ضبط «شنگرف و زنگار» در نسخه منچستر به «شنگرف و زنگارگری» تبدیل شده است. برون ضبط نسخه منچستر را به «شنگرف و زنگار نگارهای شگرف» تبدیل و نفیسی، حجازی و علیزاده هم از او پیروی کرده‌اند (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۱/۱؛ عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۱؛ عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۴۷؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۱۹).

- در تصحیح ما تقسیم‌بندی سخن به نظم و نثر چنین شرح شده است: «این عالم را برای نفع بنی‌آدم منقسم گردانید به دو قسم: یک قسم، برّ و یک قسم بحر... چنانکه عرصه جهان را منقسم گردانید به دو قسم، [سخن را هم منقسم] گردانید به دو قسم: یکی نظم و یکی نثر». ضبط «بنی‌آدم منقسم» در نسخه منچستر و برلین به‌نادرستی

به «بنی آدم مستقیم» تبدیل شده و برون هم بعینه ذکر کرده است (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۶/۱-۷)؛ اما علامه قزوینی (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۳۶۵/۱) و به تبع او نفیسی، حجازی و علیزاده آن را به «بنی آدم منقسم» تغییر داده‌اند (عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۶؛ عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۵۲؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۳). ضبط «[سخن را هم منقسم] در هیچ کدام از سه نسخه لباب‌الالباب مذکور نیست و از بزم‌آرای به تصحیح ما اضافه شده است. برون ضبط افتاده نسخه لکنو و برلین را چنین بازسازی کرده است: «[یکی بر و یکی بحر، عالم ادبیات را نیز منقسم گردانید به دو قسم]»، اما «گردانید به دو قسم» در نسخه منچستر وجود دارد و به ذکر آن در قلاب نیازی نیست. درهرحال قزوینی و به تبع او نفیسی، حجازی و علیزاده از بازسازی برون پیروی کرده‌اند؛ با این تفاوت که فقط قزوینی ضبط «ادبیات» را به «سخن» و نفیسی ضبط «عالم ادبیات» را به «خطه سخن» تغییر داده است.

- در تصحیح ما ابی‌بکر اشعری چنین توصیف شده است: «صحن [گیتی] از نشر مکارم اخلاقش چون بازار عطاران، ناشر مطاوی بوی مشک». نسخه لکنو و منچستر ضبط «گیتی» را ندارند و از بزم‌آرای به تصحیح ما اضافه شده است. برون و به تبع او نفیسی، حجازی و علیزاده هم آن را «[عالم]» ذکر کرده‌اند (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۴/۱؛ عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۴؛ عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۵۰؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۱).

۷-۲-۲- برخی از نسخه‌های خطی در طول تاریخ به دست افرادی جز مؤلفان و کاتبان اصلی نسخه اصلاح شده‌اند. مصحح باید بتواند اصلاحات ذوقی صاحبان و خوانندگان نسخه‌ها را از متن اصلی آن تفکیک دهد و ضبط‌های نامعتبر را به متن مؤلف و کاتب اصلی نسخه راه ندهد. نسخه‌های لباب‌الالباب هم از تصرفات افرادی جز کاتبان اصلی در امان نمانده است؛ چنانکه فردی جز کاتب نسخه منچستر کل متن را خوانده و بسیاری از ضبط‌ها را از سر ذوق و سلیقه تغییر داده است که این اصلاحات با نسخه نویافته لکنو و برلین و بزم‌آرای و عرفات العاشقین هم تطابق ندارد؛ اما طبق شواهد زیر، برون این تصرفات ذوقی را درست دانسته و آنها را جایگزین ضبط خود نسخه کرده است که نفیسی، حجازی و علیزاده هم از او تبعیت کرده‌اند:

- در تصحیح ما ابی‌بکر اشعری چنین توصیف شده است: «افاضل ایام جان‌ها سبیل می‌کنند تا بدین چشمه سلسبیل رسند و از خاک حضرت این صدر آبروی آبد به دست آرند». فردی جز کاتب نسخه منچستر دو ضبط «ایام» و «آبد» را به «ادبا» و «ابد» تبدیل و برون و به تبع او نفیسی، حجازی و علیزاده هم آن را تکرار کرده‌اند (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۵/۱؛ عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۵؛ عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۵۱؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۲).

- در تصحیح ما عوفی ابی‌بکر اشعری را چنین دعا کرده است: «ایزد سبحانه و تعالی این حضرت وزارت را همواره وزر خلاق دارد». فردی جز کاتب نسخه منچستر ضبط «وزر خلاق» را به «از وزر خلاق نگاه» تبدیل و برون و به تبع او نفیسی، حجازی و علیزاده هم آن را تکرار کرده‌اند (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۶/۱؛ عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۶؛ عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۵۲؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۳).

- در تصحیح ما عوفی قصد داشته است تا با نوشتن لباب‌الالباب «تحفه‌ای آرد که تا دامن قیامت دست بلای بلی به دامن آن نرسد». گویا کاتبان متوجه «دست بلای بلی» به معنای «دست بلای کهنه شدن» نشده‌اند؛ بنابراین سعی کرده‌اند آن را تغییر دهند، چنانکه این ضبط در دو نسخه منچستر و برلین به نادرستی به «دست بلای پای» تبدیل شده و گویا کاتبان این دو نسخه «پای» را به قرینه «دامن» ذکر کرده‌اند. بعدها فردی جز کاتب نسخه

منچستر نیز «دست بلای پای» را به «دست بلا» تبدیل کرده است تا تعلیق معنایی آن را حل کند و اتفاقاً برون و به تبع او نفیسی، حجازی و علیزاده هم «دست بلا» را بعینه در چاپ خود ذکر کرده‌اند (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۸/۱-۹؛ عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۸؛ عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۵۴؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۵).

۸-۲-۲- چاپ‌های لب‌الب/الباب ضبط‌هایی نیز دارند که طبق شواهد زیر، هم از نواقص و نادرستی نسخه‌های خطی و هم از بدخوانی و تصرفات ذوقی صاحبان چاپ‌ها نشئت گرفته‌اند:

- در تصحیح ما چشم چنین توصیف شده است: «تیزپیکانی که بی وجود خصمی از جعبه برون ریخته». ضبط «تیزپیکانی که» در نسخه منچستر به «تیر مژگان» تبدیل شده و برون و به تبع او نفیسی، حجازی و علیزاده از آن پیروی کرده‌اند (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۴/۱؛ عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۴؛ عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۵۰؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۲). ضبط «بیرون ریخته» در نسخه منچستر مخدوش است و برون به جای آن چنین ذکر کرده است: «... ر»، اما نفیسی آن را به «... [برجسته]» تغییر داده و حجازی و علیزاده هم از او تبعیت کرده‌اند.

- در تصحیح ما مجموعه گل، برگ و خار چنین توصیف شده‌اند: «هر سرهنگام، اوراق با دورباش‌های سرتیز خار گرد بر گرد محفه درگیرند». نسخه منچستر ضبط «هر» را ندارد و برون هم آن را ثبت نکرده است (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۲/۱)؛ اما قزوینی (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۳۶۴/۱) و به تبع او نفیسی، حجازی و علیزاده «و» را با «هر» جایگزین کرده‌اند (عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۲؛ عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۴۸؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۰). برون ضبط «سرهنگام» و «دورباش‌های» را نیز به «سرهنگان» و «دو[هزار] سپاهی» تبدیل و نفیسی، حجازی و علیزاده هم بعینه تکرار کرده‌اند؛ با این تفاوت که نفیسی قلاب را هم حذف کرده است.

- در تصحیح ما عوفی در لطف الهی برای ابی‌بکر اشعری و برادرش چنین نوشته است: «سرِ سر هر دو برادر خورشیدفرّ فلک‌منصب عرش‌منسب را با یکدیگر تساوی ارزانی داشت». ضبط «سرِ سر» در نسخه لکنو، برلین و منچستر به همین صورت ذکر شده و با وجود اینکه امکان تصحیف و تحریف در آن وجود دارد، اما می‌توان آن را توجیه کرد؛ زیرا از معانی مختلف «سر» در لغت، دو معنای ابتدا/نوک و زور/قوت (دهخدا، ۱۳۸۴) در این جمله معنادار است؛ یعنی «ابتدای زور یا نوک قوت هر دو برادر ...». گویا برون و نفیسی این ضبط را نپذیرفته‌اند؛ بنابراین برون آن را «سرِ سر» و نفیسی آن را «سرایر» ثبت کرده است (عوفی، ۱۹۰۶م، ج. ۶/۱؛ عوفی، ۱۳۳۵، ص. ۵) و حجازی و علیزاده هم از نفیسی تبعیت کرده‌اند (عوفی، ۱۳۸۹، ص. ۵۲؛ عوفی، ۱۳۹۱، ص. ۲۳). در ادامه ضبط «فلک‌منصب عرش‌منسب» در دو نسخه برلین و منچستر به درستی به همین صورت اما در نسخه لکنو به نادرستی «فلک‌منصب عرش‌منهب» ذکر شده است. بعدها فردی جز کاتب نسخه منچستر ضبط دشوار «منسب» را گویا از سر ناآشنایی با معنای آن به ضبط آسان «منقبت» تبدیل کرده و برون و به تبع او نفیسی، حجازی و علیزاده نیز «عرش‌منقبت» را بعینه ذکر کرده‌اند؛ البته علامه قزوینی برای رعایت سجع‌پردازی عوفی «فلک‌منصب عرش‌منقبت» را نپذیرفته و آن را به «فلک‌مرتبت عرش‌منقبت» تبدیل کرده که نفیسی هم از او پیروی کرده است.

اختلافات تصحیح ما با چاپ‌های پیشین					
چاپ برون	غلطنامه قزوینی	چاپ نفیسی	چاپ حجازی	چاپ عزیزاده	تصحیح ما
رسانی	[جهد کن که]...	جهد کن که... رسانی	[جهد کن که]... رسانی	[جهد کن که]... رسانی	نرسانی
آب رنگ سهی گل اقبالی	-	آتش آب‌رنگ‌سهی گل... [صاحب] اقبالی	آتش آب‌رنگ سهی گل اقبالی	آتش آب‌رنگ سهی گل اقبالی	آتش آب‌رنگ سهی گل اقبالی
چشم گردان	-	چشم گردان	چشم گردان	چشم گردان	چشم کردن
[پژمر]یدن	-	پژمریدن	[پژمر]یدن	[پژمر]یدن	زر پخته پاشیدن
رشته... زر خشک، روز معانی	رشته... زر خشک، روز معالی	رشته... زر خشک، روز معالی	رشته... زر خشک، روز معالی	رشته... زر خشک، روز معالی	رشته... زر خشک، روز اهل معانی
جهان... او از دست هوس	جهان [مجمع]... او از دست هوس	جهان مجمع... او از دست هوس	جهان [مجمع]... او از دست هوس	جهان [مجمع]... او از دست هوس	جهان... او از دست هوس
البارع... الکمالات	-	البارع... الکمالات	البارع... الکمالات	البارع... الکمالات	البارع... الکمالات
صحن... مجلس کوره	صحن... محبس کوره	صحن... مجلس کوره	صحن... مجلس کوره	صحن... مجلس کوره	انجمن... مجلس کوره
سرگشتگان باغ مُغرق نامۀ زوال	-	سرگشتگان باغ فراق نامۀ زوال	سرگشتگان باغ مُغرق نامۀ زوال	سرگشتگان باغ مُغرق نامۀ زوال	پیرگشتگان باغ خرفنامه عزل
بیان بی عبارت	بی عبارت بیان	بیان بی عبارت	بیان بی عبارت	بیان بی عبارت	به بیان بی عبارت
خاتون	؟	خاتون [غنچه]	خاتون [چمن]	خاتون [چمن]	غنچه
سراب خالب آلت	-	سراب خالب آلت	سراب خالب آلت	سراب خالب آلت	سراب طالب آب را
متنهیان	-	منهیان	متنهیان	متنهیان	متنهیان
زمین... قصد...	-	بستان... گلستان	زمین... قصد...	زمین... قصد...	زمین... قصد... بستان
درنگرید	-	گرد آن نگریدید	درنگرید	درنگرید	درنگرید
شنگرف و زنگار نگارهای شگرف	-	شنگرف و زنگار نگارهای شگرف	شنگرف و زنگار نگارهای شگرف	شنگرف و زنگار نگارهای شگرف	شنگرف و زنگار نگارهای شگرف
بنی آدم مستقیم... [یکی بر و یکی بحر، عالم ادبیات را نیز منقسم گردانید به دو قسم]	بنی آدم منقسم... [یکی بر و یکی بحر، عالم سخن را نیز منقسم گردانید به دو قسم]	بنی آدم منقسم... [یکی بر و یکی بحر، عالم ادبیات را نیز منقسم گردانید به دو قسم]	بنی آدم منقسم... [یکی بر و یکی بحر، عالم ادبیات را نیز منقسم گردانید به دو قسم]	بنی آدم منقسم... [یکی بر و یکی بحر، عالم ادبیات را نیز منقسم گردانید به دو قسم]	بنی آدم منقسم... [سخن را هم منقسم] گردانید به دو قسم
صحن [عالم]	-	صحن عالم	صحن [عالم]	صحن [عالم]	صحن [گیتی]
ادبا... ابد	-	ادبا... ابد	ادبا... ابد	ادبا... ابد	ایام... آبد
از وزر خلایق نگاه	-	از وزر خلایق نگاه	از وزر خلایق نگاه	از وزر خلایق نگاه	وزر خلایق
دست بلا	-	دست بلا	دست بلا	دست بلا	دست بالای بلی
تیر مژگان... ر	-	تیر مژگان... [برجسته]	تیر مژگان... [برجسته]	تیر مژگان... [برجسته]	تیز پیکانی که... برون ریخته
سـرـهـنـگـان... دو[هـز]ا ر سپاهی	و سـرـهـنـگـان... دو[هـز]ا ر سپاهی	و سـرـهـنـگـان... دو[هـز]ا ر سپاهی	و سـرـهـنـگـان... دو[هـز]ا ر سپاهی	و سـرـهـنـگـان... دو[هـز]ا ر سپاهی	هر سرهنگام... دورباش‌های
سـر سـر... فلک منصب عرش منقبت	سـر سـر... فلک مرتبت عرش منقبت	سـر سـر... فلک منصب عرش منقبت	سـر سـر... فلک منصب عرش منقبت	سـر سـر... فلک منصب عرش منقبت	سـر سـر... فلک منصب عرش منسب

۳- نتیجه‌گیری

لباب‌الالباب با وجود اهمیت بسیاری که در تذکره‌نویسی و تاریخ ادبیات فارسی دارد، چند بار چاپ و بازچاپ شده است؛ اما هنوز تصحیح علمی و انتقادی نشده است؛ زیرا روش تصحیح برون مخلوطی از التقاطی و قیاسی و جلد اول چاپ او فاقد نسخه‌بدل است و نسخه‌بدل‌های جلد دوم نیز برای محققان راهگشا نیست. روش نفیسی هم تصحیح قیاسی و درواقع بازبینی چاپ برون و افزودن اصلاحات و اضافاتی به آن چاپ است. چاپ حجازی و عزیزاده نیز تلفیقی غیر علمی از چاپ‌های قبلی به شمار می‌روند که اعتماد به آنها دشوار و تشخیص ضبط‌های هر چاپ ناممکن است؛ بنابراین تصحیح تازه لباب‌الالباب ضروری و مفید است؛ زیرا:

- ۱- اشتباهات و نواقص متعددی از طریق نسخه‌های خطی لباب‌الالباب به چاپ‌های قبلی نفوذ کرده که بیشتر این ضبط‌ها از نسخه منچستر به چاپ بروان، سپس به چاپ‌های نفیسی، حجازی و عزیزاده راه یافته است.
- ۲- افتادگی و ضبط‌های مخدوشی هم در نسخه‌های لباب‌الالباب وجود دارد که به چاپ‌های قبلی نیز راه یافته و تصحیحات قیاسی مصححان پیشین نیز برای حل آنها چندان کارساز نبوده است.
- ۳- ضبط‌های درستی نیز در نسخه‌های لباب‌الالباب وجود دارد که در چاپ‌های پیشین بد خوانده شده‌اند؛ به‌ویژه ضبط‌های درست نسخه منچستر که برون در خوانش آنها مرتکب بدخوانی شده و این خوانش نادرست او به چاپ‌های بعدی هم راه یافته است.
- ۴- برون تصرفات ذوقی و ناموجهی هم در متن لباب‌الالباب اعمال کرده که این ضبط‌های حدسی و نامعتبر به چاپ‌های بعد از او نیز رسوخ کرده است؛ با این تفاوت که تصرفات برون دست‌کم براساس نسخه منچستر شکل گرفته است؛ اما صاحبان چاپ‌های بعدی علاوه بر تکرار تصرفات برون خود نیز در متن دخل و تصرف کرده‌اند.
- ۵- هیچ‌کدام از صاحبان چاپ‌های قبلی از منابع کمکی برای تصحیح تذکره عوفی استفاده نکرده‌اند؛ درحالی‌که مؤلفان تذکره‌هایی مثل بزم‌آرای و عرفات العاشقین بخش‌های بسیاری از لباب‌الالباب را رونویسی کرده‌اند و می‌توان از آنها برای اصلاح و تکمیل ضبط‌های مغلوط و افتاده سود جست.
- ۶- برون بسیاری از حواشی ذوقی نسخه منچستر را که از کاتب اصلی نبوده، جزو نوشته عوفی در نظر گرفته و به متن لباب‌الالباب افزوده که این ضبط‌ها به چاپ‌های بعدی نیز نفوذ کرده است.

منابع

دانش‌پژوه، محمدتقی (۱۳۴۸). فهرست میکروفیلم‌های کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران (ج. ۱). انتشارات دانشگاه تهران.

دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۸۴). لغت‌نامه. مؤسسه دهخدا دانشگاه تهران.

عوفی، محمد بن محمد (۱۹۰۶م). لباب‌الالباب (ادوارد برون، مصحح، ج. ۱). انتشارات بریل.

عوفی، محمد بن محمد (۱۳۳۵). لباب‌الالباب (سعید نفیسی، مصحح). چاپخانه اتحاد.

عوفی، محمد بن محمد (۱۳۸۹). لباب‌الالباب (ادوارد برون و سعید نفیسی، مصححان). انتشارات هرمس.

عوفی، محمد بن محمد (۱۳۹۱). لباب‌الالباب (عزیزالله عزیزاده، کوشنده). انتشارات فردوس.

عوفی، محمد بن محمد (۱۳۶۱). لباب‌الالباب (محمد عباسی، کوشنده). کتابفروشی فخر رازی.
مایل هروی، نجیب (۱۳۷۹). تاریخ نسخه‌پردازی و تصحیح انتقادی نسخه‌های خطی. کتابخانه، موزه و مرکز
اسناد مجلس شورای اسلامی.

References

- Awfi, M. (1906). *Lubab ul-Albab* (E. Brown, Ed., Vol. 1). Brill. [In Persian]
Awfi, M. (1956). *Lubab ul-Albab* (S. Nafisi, Ed.) Ittehad Press. [In Persian]
Awfi, M. (1982). *Lubab ul-Albab* (by M. Abbasi). Fakhre Razi Bookstore. [In Persian]
Awfi, M. (2010). *Lubab ul-Albab* (E. Brown & S. Nafisi, Ed.). Hermes. [In Persian]
Awfi, M. (2012). *Lubab ul-Albab* (by A. Alizadeh). Ferdows. [In Persian]
Danesh-Pajouh, M. T. (1969). *Fihreste Microfilmhaye Ketabkhaneye Markaziye Daneshgahe Tehran* (Vol. 1). University of Tehran. [In Persian]
Dehkhoda, A. A. (2005). *Lughat-Nameh*. Dehkhoda Institute, University of Tehran. [in Persian]
Kerney, M. P. (1897). *Bibliotheca Lindesiana: Hand List of Oriental Manuscripts*. Priv. Print. Aberdeen University Press.
Mayel Heravi, N. (1990). *Tarikhe Noskhepardazi va Tashihe Integhadiye Noskhehaye Khatti*. Library, Museum and Documentation Center of the Islamic Consultative Assembly. [In Persian]
Pertsch, W. (1888). Die handschriften-verzeichnisse der koniglichen bibliothekzu Berlin. *Berlin, A. Asher*, 204-206.
Sprenger, A. (1854). *A Catalogue of the Arabic, Persian and Hindu'sta'ny Manuscripts, of the Libraries of the King of Oudh* (Vol. 1). J. Thomas.
Sprenger, A. (1857). *A catalogue of the bibliotheca Orientalis Sprengeriana*. W. Keller.